

Poul Møller som anmelder af Hanna Irgens' digtsamling "Orfanina"

af forskningsbibliotekar, mag.art. Johanne Slots

Tilbage i København efter sin store Kinafærd 1819-21, og dermed fra stillingen som skibspræst ved Det Asiatiske Kompagni, arbejdede den unge teolog, filolog og digter Poul Martin Møller - der senere også skulle få filosofi som fag - som lærer ved Borgerdydskolen og Metropolitanskolen (adjunkt i græsk og latin) og var samtidig i denne første halvdel af 1820'erne, ligesom sporadisk de følgende år, virksom som litteraturkritiker.

I *Dansk Litteratur-Tidende*, årg. 1824 (herefter DL) finder man i en række numre hans anmeldelser af nogle nye digtsamlinger og kan ud fra de principielle betragtninger, han her knytter til vurderingen af den enkelte digters produkt, hente ikke så få stikord til en poul møllersk poetik (se nedenfor), således som den på dette tidspunkt formede sig. Han skriver langt og indgående om den foreliggende udgivelse, er på én gang en streng og mild kritiker, idet han i overensstemmelse med romantikkens originalitets- og geniopfattelse stiller store krav til et værks oprindelighed og nyhed og dog kan være anerkendende over for det svage talent, hvor dette skriver med varm følelse.

Anmeldelserne er tydeligt præget af den jordnære, klare og sunde sans og vilje til ægthed, der var så fremtrædende træk i Poul Møllers personlighed. De har med Vilh. Andersens ord i hans udgave af digterens *Skrifter i Udvalg* (I-II, 1930) tillige "blivende Værd som Mønstre paa en baade rask og grundig Stil i Kritikken" (II, s. 429).

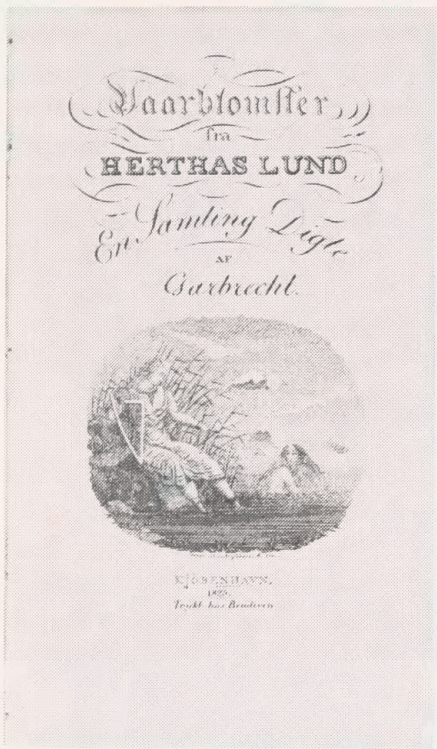
De i dag ulæste eller "glemte" digtere, Poul Møller tager under kritisk behandling, er M.N. Schmidth ("Himeros. En samling af blandede Smaakvad", 1822), Jens Andreas Aagaard ("Vaarvioler", 1823), Hanna Irgens ("Orfanina. Digtninger", 1822) og Johan G. Fr. Garbrecht ("Vaarblomster fra Herthas Lund. En samling Digte", 1823).

Et ganske godt indblik i Poul Møllers æstetik og vurderingsgrundlag kan opnås ved en opsamling af de iøjnespringende kritiske kerneord og formu-

leringer, disse fire lyrikanmeldelser rummer, og en fordeling af dem (her i moderne retskrivning) efter deres positive og negative indhold:

+	+
(de) enkelte genier (få) sande genier naturens ukunstlede stemme originale røster nyhedens interesse stærke skaberevner få mesterværker levende vækster den primitive (opr.) kunst (oprindelse fra) et bevæget liv	det umådelige antal poeter et utaknemmeligt efterslæt bizarre manerer ekko, gentagelser utallige aftryk, kopier svagt genskin af bekendte forbilleder
nye, ejendommelige farver nye tanker og billeder særegne midler	samlet herbarium den derivative kunst oprindelse fra bøger, ufordøjet læsning
orden og klarhed livlighed	ubehændige efterligninger stereotype emner, ældre mønstre bestemte fraser (en hel "formularbog" af poetiske vendinger)
varm følelse	tøjlesløs frihed (for rims og metrum's skyld), vold på ord, hastværk
skøn simpelhed ædel renhed djærv kraft, liv, raskhed friskhed og afveksling	føleri, slap sentimentalitet
ægte nationalånd djærv fortidsskildring begeistrende højhed	trættende, trivielle skildringer
blomstrende fantasi	ensformighed
virksomhed, arbejdsomhed	smagløs stræben efter naivitet, higen efter det barnlige
ejendommelighed sindrig opfindelse	overspændthed, blot (og bar) prosa
	skranten stemning, sjælesyge, ørkesløse drømme
	talemåder, versmageri efterligning, trasken på poesiens alfarvej

Grundlæggende i Poul Møllers kritik er modstillingen original kunst over for derivativ kunst. Geniet eller det udmærkede talent med de stærke skaberevner og en original digtning, der har øst af naturens kilde, over for epigonernes clichéfylde frembringelser, som mere er skrevet ud fra bøger end et "stærkt bevæget Liv" (DL, s. 83, jf. s. 94). Det er ikke i disse anmeldelser, man direkte

finder den berømte møllerske sentens “Løgn er den Poesi, som ej kommer af Livet”, men der er ingen tvivl om overensstemmelsen mellem denne strøtanke (nedfældet i perioden 1822-26, se *Skrifter i Udvalg*, II, s. 298) og synspunktet i anmeldelserne fra 1824.

I lyset af ovenstående liste skal en enkelt af anmeldelserne og dens genstand tages i nøjere øjesyn - anmeldelsen i *Dansk Litteratur-Tidende* no. 33 af Hanna Irgens' *Orfanina*. I samme nummer (og nr. 34), i umiddelbar fortsættelse af Irgens-anmeldelsen, behandles også Garbrechts digte, og i sin principielle indledning til kritikken af de to giver Poul Møller en vurdering af dem i fællesskab (DL, s. 513-15). Imellem poesians skønne områder og “Versemaageriets tørre Sandørken”, lyder det, løber “Middelmaadighedens brede Strøm”, men som det middelmådige “paa eengang baade forbinder og adskiller det Gode og det Slette”, således kan disse to forfattere retfærdigvis ikke blot henregnes til “den store Versemaagerhob”. Trods “megen Bjeldeklang af prosaisk Rimerie” i deres digte kan man pege på dette fortrin hos dem: at de undertiden har skrevet med *følelse*. De roses tillige for at tale “med Beskedenhed om deres Forsøg”.

At Poul Møller ikke brød sig om kvinder i forfatterrollen, gav han i tiden omkr. 1824 klart udtryk for andetsteds (se nedenfor), men en sådan

D r f a n i n a.

D i g t n i n g e r

af

H a n n a F r g e n s ,

K o r f a t t e r i n d e

til

F a m i l i e n v. H e i d e n f o r s t h.

K i ø b e n h a v n.

F o r l a g t a f B o g s o g P a p i r h a n d l e r C. S t e e n.

T r y k t h o s B. J. B e n d i x e n.

---

1 8 2 2.

holdning mærkes ikke i anmeldelserne i *Dansk Litteratur-Tidende*. Hanna Irgens tages seriøst og behandles på lige fod med Garbrecht og med de to andre mandlige digtere, han havde anmeldt tidligere i samme årgang (nr. 6). Alle fire betragtes som middelmådige efterklangsdigtere, om end udstyret med større eller mindre talent. Tonen over for Hanna Irgens er hverken uvenlig - eller ironisk som i epigrammet om den versskrivende Laura (Skrifter i Udvalg, II, s. 423):

Laura gør Vers, den skønne Kone?
I, Gud forbyde saadan Skik!
Før lægge Rosen bort sin Krone
for at studere Botanik!

Det noget oprørende synspunkt, at det er "*uskønt, ja vederstyggeligt, at et Fruentimmer er Digterinde af Profession*", som han uddybede i et brev- (udkast) til en god kvindelig bekendt, fru Vilhelmine Grüner (der givetvis havde en anden opfattelse af tingene end han, se Skr. i Udvalg, II, s. 83 og 423), kommer ikke til orde i Irgens-anmeldelsen.

Hanna Irgens får, sammen med Garbrecht, som nævnt den ros, at hun kan skrive med følelse. Det ses især i "en ret naiv, idyllisk Sang" med titlen *Den lille Pietro*, som Poul Møller fortæller har svævet på næsten alles læber i hovedstaden, ikke mindst takket være "den skiønne og originale Melodie", som ifølge en note også "skyldes Digterinden selv". I *Orfanina* (s. 109) ses det yderligere af forfatterindens note, at sangen, som var digtet og sat i musik syv år tidligere, efterhånden var blevet trykt i flere sangbøger, sandsynligvis fordi den havde cirkuleret i afskrifter, hun havde givet sine elever. Hanna Irgens, der forblev ugift, var i årene 1815-45 institutbestyrerinde i Næstved, altså en kvinde, der forsørgede sig selv.

Natten fremhæves som det digt, "hvori der spores meest Phantasie", og Poul Møller citerer hele den sidste halvdel (13 af 23 firlinjede strofer) af dette digt, der rummer en ret dramatisk og stemningsmættet skildring af, hvad der rører sig ude i natten. Poul Møller kunne ligesåvel have valgt digtets første halvdel (*Orfanina*, s. 58-60). Her viser Irgens en fin natursans i sin beskrivelse af sommernattens lyde, dufte, lys (månelys, lynglimt, stjernesked) og farver (den sorte skov, bækkens sølvglans).

Poul Møller finder de citerede strofer tilfredsstillende, men må tilføje, at der af sådanne stykker kun er et fåtal i samlingen. Det meste er "sande Bagateller, ikkun Prosa, kantet med taalelige Riim".

Desværre begynder *Orfanina* desuden med et havfruedigt. Irgens har hermed til anmelderens misbilligelse taget et af digtningens mest fortærskede

og misbrugte emner under behandling (Garbrechts *Vaarvioler* rummer også "baade en Havpige og en Havmand" - ligesom tidligere Schmidths *Himeros*). Så ofte er dette motiv og dets idé blevet lånt og gentaget, påpeger han, at "man medrette kan ønske det henlagt" (jf. Thomas Bredsdorffs artikel i *Fund og Forskning*, XXX, 1991, om muligheden af den vittige Poul Møller som forfatter til havmandssagnet i Just M. Thieles *Danske Folkesagn*, 1818).

I *Havpigen* møder vi således den derivative kunst eller epigondigtningen i sin typiske udfoldelse - kopieringen eller efterligningen af de store, uopnåelige forbilleder og de mange forgængere. Poul Møller gør dog i sin omtale af det lange digt (26 sekslinjede strofer) indirekte den indrømmelse, at det har "enkelte smukke og originale træk" - og den nutidige læser kan efter min mening finde det velopbygget og melodisk.

Værre forholder det sig med de alt for mange "trættende og trivielle" skildringer, han bemærker hos hende af "Dydens Løn og Lastens Straf ... U-skylds Værd, Verdens Fordærvelse ..." m.v. Og han tilføjer: "I det Hele sporer man formeget en vis Misfornøjelse med denne Verden, som ikke kan Andet end virke ubehagelig paa Læseren. Jomfruen troe for Alvor, at der ingen reen og ægte Kjærlighed er til." Her henviser Poul Møller til nogle strofer i det meget lange digt *I Anledning af en Samtale om Elskov eller Kiærlighed mellem Mand og Qvinde (Skiemtebrev til en Ven)*, som i dag virker helt forbavsende ved sit temmelig uromantiske syn på sagen og sine bittert ironiske beskrivelser af forskellig slags kærlighed. Poul Møllers afsluttende kommentar er denne: "Rec. kan ikke Andet end beklage Jfr. Irgens, der sikkert maa have truffet paa uheldige Omgivelser, siden hun dømmes saa ufordeeltigt om Livets skjønneste og ædleste Forhold; men han kan tillige forsikre, at Verden endnu ikke er slet saa slem, som hun skildrer den."

Hertil kan man sige, at Hanna Irgens i sin egenskab af kvinde måske i det hele taget har følt sig noget ugunstigt stillet i tilværelsen, og at hendes "misfornøjelse med denne verden" skyldes de iagttagelser og erfaringer, hun havde kunnet gøre ud fra den mindre fordelagtige og mere ydmyge position, hun og hendes medsøstre indtog sammenlignet med datidens mænd i almindelighed. Poul Møller måtte som mand og forfatter i det 19. århundredes første halvdel tænke i andre baner, men i en nutidig litteraturhistorisk bedømmelse af Hanna Irgens og hendes forfatterskab (som foruden digte omfatter flere romaner og fortællinger, samt et enkelt lystspil) kan dette aspekt inddrages. I Gyldendals *Dansk litteraturhistorie* (bd. 5, 1983. - 2. udg., 1990) lyder det om hende og en anden samtidig kvindelig forfatter, Elisabeth Hansen, at de forsøger "at udtrykke et kvindeligt følelsesregister" (s. 449), og at "Hansen og Irgens er de eneste forfatterinder i perioden, der formulerer en egentlig protest mod kvindeundertrykkelsen, også de eneste, der direkte hævder deres ret til forfatterrollen" (s. 456).

Perioden er 1820'erne, hvori de debuterede - inden et par betydelige forfatterinder som Thomasine Gyllembourg og Johanne Luise Heiberg trådte frem. I Stig Dalager og Anne-Marie Mais *Danske kvindelige forfattere* (bd. 1, 1982) vurderes deres generation da også som "mere interessant ved sin tilstedeværelse end ved de litterære kvaliteter". I den sidste del af udsagnet mødes Poul Møllers og nutidens dom, men i samme litteraturhistorie fremhæver man også en af Hanna Irgens' fortællinger som interessant på grund af dens beskrivelse af kvindekonflikter. Det er fortællingen *Thorbeika* (i novellesamlingen *Kornblomster*, 1832), der tillige betoner, at den digtende kvinde møder "Spottere og Forfølgere", hvor "manden ofte roses for sine poetiske udtryksevner" (Dalager og Mai, I, s. 124).

Fortællingen *Thorbeika* udkom adskillige år efter *Orfanina*, men anmelderen Poul Møller havde i 1824 ikke høje tanker om Hanna Irgens' muligheder som prosaist. Hun havde haft den dårlige idé at indlægge en fortælling om åndeverdenen (*Opfyldt Løfte efter Døden*) i denne digtsamling (s. 113-37), og den får følgende skudsmål: "... da den desuden er maadeligt fortalt, frister den vist Ingen til at læse Forfatterindens større Romaner" (DL, s. 522). På titelbladet af *Orfanina* kan læses, at hun er "Forfatterinde til *Familien v. Heidenforsth*". Denne roman udkom 1820-22; siden fulgte som nævnt en række nye fortællinger og novellesamlinger.

Poul Møller slutter ikke anmeldelsen i *Dansk Litteratur-Tidende* med nogen opmuntring: "Om Orfaninas talrige Bommerter imod Metrik, Grammatik og Form i det Hele vover Rec., af Ærbødighed for en Dames Ønske, ikke at tale, da Hanna Irgens i sit Forord til Danmarks Digtere udtrykkeligt fordrer: "Dømmer Tanken - o men ei dens Dragt!"

Her får vi måske alligevel i spøgende form en antydning af Poul Møllers uvilje mod skrivende kvinder.

De ydmyge ord, Poul Møller citerer fra digtsamlingens forord - der rettere sagt er et indledende digt *Til Danmarks Digtere* - er den sidste linje i det otte strofer lange digt. Dets første strofe slår beskedenhedens tone an:

Sønner af den høie Sanggudinde!
Ei jeg nærmer mig til Eders Hal.
O! jeg veed hvad sømmer sig en Qvinde;
Hun blandt Digtere ei tælles skal.

I de følgende strofer undskylder hun videre, at hun sysselsætter sig "Med en Daad, som hører Manden til", men "Hun forsøger kun - hun vil kun prøve".

Hanna Irgens (1792-1853) gav sin digtsamling titlen *Orfanina* - den forældreløse. Hun mistede sin mor, da hun var fjorten, og sin far, der var en kendt og

Nyeste Harmonia

eller

Visebog for Damer.

Inneholdende Tre Hundrede ubvalgte Romancer og
Selskabsange til fortrinlige og yndede Melodier, og
tildeels fra de nyeste Operaer og Syngespil, hvortil
er føiet en Samling af de bedste Drikkeviser
for blandede Circler.

Fjerde forøgede Udgave.

Med tilhørende Melodier.

Kjøbenhavn 1825.

Paa Boghandler Steens Forlag,
og faaes, saavel med, som uden Melodier, paa Børsen No. 2.

Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schulz,
Kongelig og Universitets Bogtrykker.

værdsat håndværksmester og fabrikant, da hun var nitten. Efter en tryk tilværelse i et solidt og velstående barndomshjem var hun, der valgte et erhverv fremfor en ægtemand, henvist til at klare sig selv. Inden for de tredive år, hun virkede som institutbestyrerinde i Næstved, kæmpede hun (til trods for sin beskedenhed) tydeligvis også for en plads som forfatter. Det har krævet mod og udholdenhed at skrive og få publiceret de mange arbejder, der opregnes i Erslews forfatterleksikon (1843 og 1858. Repr. 1962-63), men fra første færd har hun betragtet sin skribentvirksomhed som en profession. Det fremgår af forordet til debutromanen *Familien v. Heidenforsth*, hvor hun udtaler, at årsagen til dens offentliggørelse er den, "at hun deri troede at se en nye Erhvervkilde".

I *Dansk biografisk Leksikon* (bd. 11, 1937, jf. bd. 7, 1981) er hun optaget som en tilføjelse til artiklen om hendes far Henning Irgens. Her står, at hun "vandt Navn som Forfatterinde" af romaner, fortællinger, digte, og "en enkelt Strofe huskes endnu: Livet er altid skønt, Haabet er lysegrønt, Venskab er violet, sig mig, hvor findes det?"

Den i leksikonet citerede "strofe" er imidlertid et sammenpluk af første og tredje strofe i en sang, som blev trykt i *Nyeste Harmonia*, 1825 (s. 246-47). Hendes leg med ord og farver gør den til et ganske frisk digt, hvis første tre strofer (af i alt fem) kan fortjene at gengives i deres helhed:

(Melodie. Munter med freidigt Mod.)

Livet er altid skjønt,
Haabet er lysegrønt,
Mismod er stedse graa,
Glæden er himmelblaa.

Bruunt er Standhaftighed!
Flygter Dit Hjertes Fred,
Liid da taalmodig stærk!
Skjæbnen er Herrens Værk.

Guul er den Falskes Kind,
Troløs og trædsk hans Sind,
Venskab er violet,
Siig mig, hvor findes det?

I den lille sang har Hanna Irgens fundet udtryk for såvel sit livsmod som sin skepsis.

Schikaneder som Papageno i *Tryllefløjten*. - Tryllefløjten opførtes første gang i Schikaneder's Freihaus-Theater i Wieden, en forstad til Wien.